

SPIRITUALITY AND CULTURE, THEIR RELATIONSHIP

Farkhod Ziyayev

associate professor

Tashkent State University of Economics

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Keywords: Components of spirituality, culture, cultural heritage, spiritual value, renewal, society, culture, development of society.

Received: 10.11.24

Accepted: 12.11.24

Published: 14.11.24

Abstract: Spirituality, like any other concept, has its independent components. It is based on spiritual heritage, culture, ideology and values. Spirituality and culture are closely related concepts. But they are not the same thing, one is different. At the same time, they complement each other. The article analyses the interdependence of spirituality and culture.

MA'NAVIYAT VA MADANIYAT, ULARNING O'ZARO BOG'LIQLIGI

Farhod Ziyayev

dotsent

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Ma'naviyatning tarkibiy qismlari, madaniyat, madaniy meros, ma'naviy qadriyat, yangilanish, jamiyat, kultura, jamiyat taraqqiyoti.

Annotatsiya: Ma'naviyat ham boshqa tushunchalarga o'xshab o'zining mustaqil tarkibiy qismlariga ega. Uning asosini ma'naviy meros, madaniyat, mafkura va qadriyat kabilar tashkil qiladi. Aslini olganda, ma'naviyat va madaniyat bir-biriga yaqin tushunchalardir. Ammo ular bitta narsa emas, biri ikkinchisidan farq qiladi. Shuning bilan birga ular bir-birini to'ldirib turadi. Maqolada ma'naviyat va madaniyatning o'zaro bog'liqligi tahlilga tortilgan.

ДУХОВНОСТЬ И КУЛЬТУРА, ИХ ВЗАИМОЗАВИСИМОСТЬ

Фархад Зияев

Доцент

Ташкентский государственный экономический университет

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Компоненты духовности, культура, культурное наследие, духовные ценности, обновление, общество, культура, развитие общества.	Аннотация: Духовность, как и другие понятия, имеет свои независимые компоненты. В его основе лежит духовное наследие, культура, идеология и ценности. На самом деле духовность и культура – близкие понятия. Но это не одно и то же, одно отличается от другого. В то же время они дополняют друг друга. В статье анализируется взаимозависимость духовности и культуры.

KIRISH

Ma'naviyat va madaniyat o'zaro chambarchas bog'liqdir. Chunki ma'naviyatni xususan, madaniyatni bilmadan, o'rganmasdan turib, ma'naviy meros to'g'risida gapirish ancha mushkul, chunki ma'naviy meros ma'naviy madaniyat doirasiga kiradi. Agar ma'naviyat tushunchasi barcha ma'naviy narsalar va xususiyatlarni – insoniyatning ijodiy, ilmiy, falsafiy, huquqiy, diniy, badiiy, axloqiy va shu kabi tasavvurlar, tushunchalar majmuini anglatga, ma'naviy madaniyat esa ana shu tushuncha, bilim va tajribalarning kundalik hayotda qo'llanishini anglatadi. Turli omillar, hayotiy tajriba, tarbiya, axloqiy ma'rifat, san'at, adabiyotning ta'siri natijasida shaxs muayyan darajada o'z ongi, xulq-atvorida jamiyatdagi ma'naviy madaniyatni o'ta murakkab tuzilgan dasturga o'xshashi mumkin, ya'ni inson turli vaziyatlarda o'zini ma'naviy jihatdan qanday tutishi kerakligi borasida ko'maklashuvchi tajribalarni singdiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ma'naviyat va madaniyat, ularning o'zaro bog'liqligi masalalari doimo jamiyatda dolzarb ahamiyat kasb etgan. Bu xodislar yuzasidan ko'plab izlanishlar olib borilgan. Ular orasida evropalik olimlardan E.Taylor, V.Rozinning, mustaqillik yillarida izlanishlar borgan tadqiqotchilardan Sh.Olimov, B.Karimov, F.Ziyayevlarning faoliyati ahamiyatga ega.

Tahlil va natijalar. Madaniyat atamasi keng ma'noda qo'llanilib, jamiyatning ishlab chiqarish, ijtimoiy-ma'naviy hayotida qo'lga kiritilgan yutuqlarini, muayyan xalq yoki ijtimoiy guruhning ma'lum davrda erishgan natijalari, o'qimishlilik, ta'lim-tarbiya ko'rganlik, ziyolilik va ma'rifatlilik hamda turmushning inson ehtiyojlariga mos keladigan sharoitlar majmuini ifodalaydi. Inson faoliyatining ikki asosiy turi moddiy va ma'naviy madaniyatlarga bo'linadi. Moddiy madaniyat moddiy faoliyatning barcha sohalari hamda ularning har birida erishilgan natijalar – mehnat qurollari, turar-joy, kundalik turmush buyumlari, kiyim-kechak, transport, aloqa vositalari va shu kabilarni o'z ichiga oladi.

Ma'naviy madaniyatga aqliy va ma'naviy yaratuvchanlik sohalari – bilim, odob-axloq, ta'lim-tarbiya, huquq, falsafa, din, fan, san'at, adabiyot va shu kabilar kiradi. Uyg'onish va

ma'rifatparvarlik davrlarida madaniyat etukligi deganda inson va jamiyat hayotida insonparvarlik, ma'rifatparvarlik g'oyalari ustuvor o'rin tutishi lozimligi tushuniladi.

Madaniyat to'g'risidagi dastlabki nazariy tasavvurlar sivilizatsiyaning ilk bosqichlarida paydo bo'lib, dunyoning mifologik suratida mustahkamlangan edi. Qadimgi davrdayoq insonlar hayvonlardan farqlanishini bilganlar va tabiat dunyosini insoniyat dunyosidan ajratadigan qirra borligini tushunib etganlar. Keyinchalik bu farqni "madaniyat" ("*kultura*") deb ataydilar.

"Madaniyat" ("*culture*") — lotincha so'z bo'lib, Rim antik davrida paydo bo'lgan. Bu so'z "colere" fe'lidan kelib chiqib, "*ishlov berish*", "*qayta ishlash*", "*parvarish qilish*" degan ma'noni bildirgan. Biroq, madaniyat haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlarning shakllanishi Rim notig'va faylasufi Mark Tulliy Sitseronning (mil. av. 106-43) "Tuskuladagi suhbatlar" asarida ilk bor namoyon bo'lgan. Mil. av. 45 yilda yozilgan ushbu asarda M.T. Sitseron agronomik atama "kultura"ni boshqa, metafora ma'nosida qo'llagan. Inson hayot faoliyatini, hayotning biologik shakllaridan farqini ta'kidlagan holda, u "kultura" so'zi bilan tabiat emas, inson tomonidan yaratilgan, tabiat yaratgan dunyodan farqli barcha narsani "kultura" atamasi bilan atashni taklif qildi. Shu tariqa "kultura" boshqa bir lotincha tushuncha — "*natura*"(*tabiat*)ga qarama-qarshi qo'yildi.

M.T. Sitseron madaniyatni shaxs va davlat yaxlitligi sifatida anglagan va u madaniyatning ma'nosi insonda jamiyat va davlatga nisbatan o'z burchini aniq anglayotgan ideal fuqaro bo'lish ehtiyojini tarbiyalashdan iborat deb hisoblagan. Ushbu tasavvurni boshqa qadimgi davr mualliflari ham ilgari surishgan.

Madaniyatning qadimgi davrdagi tushunilishi - insonparvar, uning negizida inson ideali yotgan, ya'ni o'z polisi qonunlariga barcha fuqarolik qonunlarini bo'ysundirgan, barcha fuqarolik majburiyatlarini bajarayotgan, uni dushmandan himoya qilayotgan inson-jangchi, inson - go'zallikdan zavq oluvchidir. Aynan shunda madaniyatning maqsadi mujassam edi: ya'ni insonda aqlli fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, go'zallikni his etish tuyg'usini shakllantirish, fuqarolik va xususiy ishlarda adolat tuyg'usiga ega bo'lishga imkon beradi.

Qadimgi Gresiyada tarbiya va ta'lim tizimi "paydeyya" deb atalgan. Uning maqsadi biron-bir sohada kasb mutaxassisini tayyorlash emas, balki insonni shaxs sifatida shakllantirish hisoblanardi. Bunda inson tabiat bilan yaxlitlik hissini yo'qotmagan, bu esa kosmos - universal dunyo tartibotiga muvofiqlik deb tushunilardi. Bu tartibot negizida tabiatda ham, jamiyatda ham mavjud qonunlar yotardi. Shunday qilib, madaniyatli inson o'z hayotini mazkur tartibotning tabiiy davomi deb tushunardi.

Politeyzm, mushriklik, ma'jusiylik bilan uzoq kurashish o'rta asr nasroniyligiga va madaniyatiga o'ziga xos tus bag'ishladi. O'rta asrlarda xristianlik rahnamolari antik madaniyatdagi ko'pxudolikni inkor qilishga qaramay antik madaniyatning ko'plab yutuqlarini saqlab qoldi ham.

Bunda ular politeizm (*bir vaqtda ko'p xudoga topinishlik*)ga, monoteizm (*xudoni bitta deb biluvchidan*)ni, narsalar dunyosiga — ma'naviyatni, gedonizm (*hissiy zavq olishga intilish*)ga — asketizm (*tarkidunyo qilish, zoxidlik*)ni, dunyoni aql yordamida idrok qilishga — Injilga tayanadigan kitob bilimni qarama-qarshi qo'ydi.

O'rta asrlarda Xudo - dunyo yaratuvchisi, yakka-yu yagona haqiqiy reallik, tabiatdan yuqori turuvchi va tabiat yaratuvchisi deb hisoblandi. Dunyo mazmuni endilikda Xudoning yaratganlaridan iborat, dunyoning o'zi esa abadiy hayotga nisbatan o'tkinchi olam, samoviy mavjudotlar mangu hayot ramzlari hisoblandi. Oy - cherkov ramzi, Shamol Muqaddas Ruh ramzi. Insonning vazifasi esa bu kitobni o'qiy olish va tushunishdan iborat edi. Bunda madaniyatning vazifasi insonning qobiliyatiga ishlov berishdir.

Qadim davrdagiga ko'ra o'rta asrlarda madaniyatning maqsadlari o'zgardi. Agar qadim davrda ideal fuqaroni tarbiyalashga barcha kuchlar qaratilgan bo'lsa, o'rta asrlarda hayotda tashqi tayanch izlash, birovga suyanish, insonning zaifligi va takomillashmagani tufayli yordam olish ehtiyojini tarbiyalash birinchi o'ringa qo'yildi. Buning uchun esa aql-idrok talab qilinmasdi, faqat e'tiqod (*ishonch*), umid va muhabbat kerak edi. Bu sifatlardan inson hayot kuchini topardi. Hayotning maqsadi esa o'z-o'zini anglash emas, balki Xudoni bilishdan iborat bo'lib qoldi. Shunday ekan, madaniyat nima? Madaniyat tushunchasini izohlashga bag'ishlangan ko'p ilmiy adabiyotlar mavjud.

Shaxsan jahon madaniyati va uning tarkibiy qismi bo'lgan O'zbekiston madaniyatini rivojlanish tarixi, xususiyatlari, o'zaro aloqadorligi muammolari va istiqbollari to'g'risida bilim, ko'nikma va malakalarni berish bilan birga ularni milliy madaniyatga va o'zga millatlar madaniyatlariga, qadriyatlariga xurmat ruhida tarbiyalashda, madaniy yodgorliklariga ijobiy munosabatda bo'lishlarida, ma'naviy jihatdan rivojlanishlarida ko'maklashadi.

Faylasuf va madaniyatshunos V.M. Rozin iborasi bilan aytganda «qancha yirik madaniyatshunos bo'lsa, shuncha nazariyalar, tushunchalar mavjud». Darhaqiqat, E.B.Taylor zamonida madaniyatning 7 ta ta'rifi berilgan bo'lsa, 1950 yillarda uning soni 150 taga, hozirgi kunda esa 800 taga etdi. Bu ta'riflar umumlashtirilsa, «madaniyat» so'zining mazmunini quyidagicha tushunish mumkin:

1. Madaniyat – uzoq tarixiy taraqqiyot jarayonida insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy boyliklar, osori-atiqalar yig'indisi.
2. Madaniyat – u yoki bu jamiyatga xos falsafiy qarashlar, ilm, fan, maorif, san'at, axloq, din, huquk, siyosat, maishiy xizmat ko'rsatish darajasini aks ettiruvchi omillar, ijtimoiy taraqqiyot darajasi.
3. Madaniyat – umuminsoniy hodisa. Faqat bir xalqqa tegishli, bir xalqning o'zigina yaratgan sof madaniyat bo'lmaydi. Har bir milliy madaniyatning asosiy qismini shu millatning

o'zi yaratgan bo'lsa-da, unda jahon xalqlari yaratgan umuminsoniy madaniyatning ulushi, ta'siri bo'lishi tabiiy hol. Madaniyat aholining biron tabaqasi yoki sinfiga emas, barchaga barobar xizmat qiladi. Masalan, san'at va adabiyot durdonalari, me'morlik yodgorliklari, fan-texnika yutuqlari va boshqalar barchaga tegishlidir.

4. Madaniyat – insonlar hayotida, jamiyat rivojida shakllangan milliy, umuminsoniy qadriyatlar majmui.

5. Madaniyat – har bir kishining tarbiyalanganligi, insoniylik fazilatlar va ijodiy faoliyatining ifodasidir.

Demak, madaniyat insonning faoliyati, uning natijasida yaratilgan moddiy va ma'naviy ne'matlar, fazilatlar, qadriyatlar bo'lib, o'z navbatida shaxsning shakllanishi va kamol topishida muhim omil hisoblangan ijtimoiy hodisadir.

Madaniyatning tilga, dinga, an'analarga, qadriyatlarga, iqtisodiyotga yaqinligini inobatga olib, milliy, mintaqaviy, davriy jihatdan bir necha turlarga bo'lish odati keng tarqalgan. Milliy madaniyatda til asosiy vosita sifatida olinsa, mintaqaviy madaniyatda diniy, axloqiy, badiiy, moddiy, geografik yaqinlik, umumiylik nazarda tutiladi.

Madaniyatning me'yoriy rivojlanishi uni asrab, kelgusi avlodlarga meros qilib qoldirishni bildiradi. Biroq, bu jarayon oddiy va bir xilda kechmaydi. Ma'naviy qadriyatlarning mundariyasi, ularni qayta ko'rib chiqish va qayta baholash, o'zaro bog'liqlik usullari, munosabat tiplari, bilimlarni asrash va uzatish, hayot me'yorlari, voqelikni estetik idrok qilish xususiyati o'zgarmasdan qolmaydi, ular uzluksiz harakatda bo'ladi. Meros serqirra va ko'p qiyofalidir. Uning aniq namoyon bo'lish tiplarining ko'pligi, tendensiyalar xilma-xilligi bilan farqlanadi.

Har bir yangi avlodning o'tmishdagi merosga vorislik qilishi farqlanadi: san'atdagi o'lcham fandagidan boshqacha; tabiiy fanlar gumanitar fanlardan farqli. Vorislik (*merosdan foydalanish*) har qanday sohada insonning avvalgi madaniy, ma'naviy, ilmiy boyliklarni o'zlashtirishida namoyon bo'ladi va ayni paytda mahalliy yoki dunyo miqyosidagi jarayonlar shaklida ham ifodalanishi mumkin. Vorislikning mahalliy (*cheklangan*) shakli madaniyatning kasbiy (*professional*), milliy, etnik va boshqa ko'rinishlariga ega. Bu faoliyat madaniy bosqichlarda bir me'yorda, tekis yo'nalish shakllarida bo'lmay, uning bir bosqichdan ikkinchi bosqichga sakrab o'tishi notekis buxronlar xususiyatiga ega.

Agar madaniyat va ma'naviyat sohalari tarkibida til, udumlar, an'analar va boshqalar bo'lsa, ma'lum xalqning madaniyat tarixi doirasida meros qoldirish jarayoni yaxshiroq kechadi. Boshqa sohalarda esa texnika, fan, san'at kabi sohalardagi bir xalqqa tegishli meros boshqa xalqlarga ham tegishli mulkka aylanadi. Jahon adabiyotining qadimgi, o'rta asrlar, Uyg'onish davri, ma'rifatchilik bosqichlarida ijod qilingan durdonalari hozir ham, kelgusida ham barcha xalqlar uchun qadrlil madaniy boyliklardir.

Barcha jamiyatlarda ham ma'naviy merosdan foydalanish imkoniyatlari, sharoitlari bir xil emas. Ular ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy omillar bilan belgilanadi. Bu omillar merosning hajmi, tanlash xususiyati, intensivligiga bog'liq. Bizga ma'lumki sobiq sovet jamiyatida, kommunistik g'oya hukmronligi davrida xalqlar, xususan O'zbekiston ham o'zining haqiqiy tarixi, milliy va ma'naviy meroslaridan mahrum etilgan edi. Biroq, tarixda madaniy merosdan mutlaqo mahrum bo'lgan yoki undan foydalanmagan jamiyat yoki xalqlar bo'lishi mumkin emas.

Jamiyat madaniyat xususiyatini, uning mezon va mazmunini ziyolilar belgilaydi. Ziyolilik bu nafaqat keng bilimga ega bo'lishni, balki tashabbuskorlikni, javobgarlikni, axloqiy-estetik jur'atni va tug'ma iste'dodni bildiradi.

Madaniyatlilik deganda shaxsdagi kamtarlik, halollik, rostgo'ylik, sahovatpeshalik, insonparvarlik, yaxshilik, sahiylik kabi insoniy fazilatlar, axloqiy qoidalarga to'la amal qilish, o'z millati hamda boshqa xalqlarni ham hurmat qilish xislatlari anglashiladi.

Ziyolilik aqliy kamolot egasi bo'lish, nazariy masalalarni anglashga, ilmiy bilimlarni o'zlashtirishga tayyor bo'lishdir. «Ziyolilik» yuksak darajada kamol topgan intellektni, keng bilimlilik, yuksak madaniyatlilikni anglatsa, «ziyoli» kishilik tabaqalari orasidagi ijtimoiy qatlamni anglatadiki, bu qatlam yuqori malakali aqliy mehnat bilan mashg'ul bo'ladi.

Yetarli bilimga ega bo'lmagan holda dunyodagi barcha narsalar to'g'risida oz-oz va umumiy fikr bildiradi oluvchi kishi diletantdir. Diletantlik o'sha shaxsda madaniyat kamligining belgisi bo'lib, uning chinakam madaniyat va ziyolilikka aloqasi yo'qdir. Ko'proq uchraydigan holat – ba'zi ziyolilar yovuz odamlarga xizmat qilishi, qora niyatli bo'lishi ham mumkin. Bu baxs talab mavzu.

Tarbiyalilik madaniyatning asosiy belgisi bo'lib, tarbiyali ziyoli shaxsning umumiy madaniy saviyasi juda ko'p hislatlarida aks etadi. Umumiy madaniyatga nutq madaniyati ham kiradi. Madaniyatli kishi sodda, qisqa, obrazli, ifodali va chiroyli nutq orqali o'z fikrini bayon qiladi. «Nutqning kuchi oz so'z bilan ko'p ma'noni anglata olishda», – deb yozgan edi Plutarx. «Tilga ixtiyorsiz – elga e'tiborsiz», deydi Alisher Navoiy.

Ziyoli shaxsning estetik didi baland bo'ladi, ya'ni faqat san'at asarlarining go'zalligi to'g'risidagina emas, balki kishilarning, tabiat va jamiyatdagi go'zallik va xunuklik haqida fikr yuritishga, qo'pollik va adolatsizlikka qarshilik ko'rsatib, uni bartaraf etishga qodir bo'ladi. Hamma narsada me'yoriy va uyg'unlik tuyg'usi ziyolilikning yuksak xususiyatidir.

Ziyolilik bilim, ilm va tarbiya bilan kamol topadi. Ziyolilik tushunchasiga umumiy madaniyatdan tashqari qalb nozikligi, umuman, hayotga munosabatda yuksak ong, ijtimoiy faollik ham kiradi. Demak, «ziyolilik» tushunchasi faqat aqliy mehnat kishisiga taalluqli emas. Chuqur intellektga, olijanob his-tuyg'ularga ega bo'lgan, ma'naviy ehtiyojlari keng har bir kishini ziyoli deb atash mumkin. Ziyoli – intellektual shaxs, madaniyatli kishi bo'lish bilan birga, jamiyat va

millat taqdiriga ma'naviy javobgar bo'lganligidadir. Intellektual, oqil inson individual holatlarda o'z fikridan qanoatlanmaydigan, o'z zarariga bo'lsa-da rost gapiruvchi, o'z xatosini tan oluvchi, shaxsiy manfaatidan Vatan manfaatini ustun qo'yuvchi ziyolidir. Ziyolining shu xususiyatlarida komillik belgilari namoyon bo'ladi.

Madaniyat tushunchasi qo'llanish jihatidan xilma-xil bo'lgani kabi, kundalik hayotda (*oddiy ong*) va fanda ham turli mazmun kasb etadi. Biz «muomala madaniyati», «mehnat madaniyati», «iqtisodiy madaniyat», «siyosiy madaniyat», «huquqiy madaniyat» kabi iboralardan foydalanamiz va ularga ko'nikib qolganmiz. Kundalik hayotda madaniyatdan voqelikni baholash tushunchasi sifatida va shaxsning ma'lumotlilik, xushmuomalaligi, ozodaligi, vazminligi kabi xususiyatlari bilan bog'lab tushuntirish odatga aylangan.

«Madaniyatli kishi» tushunchasiga qo'shib ishlatiluvchi sifatlar juda keng bo'lib, uni qo'llash jamiyatning umumiy madaniy darajasi va shaxsning sotsial statusiga bog'liqdir. Hozirgi davrda «ishlab chiqarish madaniyati», «xizmat ko'rsatish madaniyati», «dam olish madaniyati» to'g'risida ko'p gapirilmoqda. Bu iboralardagi «madaniyat» orqali ijtimoiy institutlarning samarali faoliyat ko'rsatishlari tushuniladi.

Muomala madaniyati hayotimizning asosini tashkil etadi. Ming afsuski, kishilar muomala, muloqotni serma'no va sermazmun qilish zarurligini har doim ham sezmaydilar. Muloqot faoliyatimiz va turmush tarzimizning tarkibiy qismi sifatida iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy, ruhiy, informatsion ehtiyojlarimizni qondirish uchun xizmat qiladi. Muloqotning qanchalik maqsadli va mazmunli bo'lishi ijtimoiy-madaniy ehtiyojlarimizning qanchalik aniqligiga, mohiyatiga bog'lik. Aynan muomala va muloqot orqali kishilar bir-birlarini biladilar, ijtimoiy shaxs sifatida shakllanadilar, o'zlarida u yoki bu fazilatlarni rivojlantiradilar. Shuning uchun ham muloqot madaniyati tarbiyaning, shaxs kamolotining asosiy shartiga aylangan.

Til, milliy ong, din va urf-odatlarisiz birorta kishilik jamiyati, shu bilan birga madaniyat ham bo'lgan emas. Bundan keyin ham bo'lmaydi. Biroq bu boylklarning, qadriyatlarining mavjudligini tan olish boshqayu ularga bo'lgan munosabat boshqa. Tarixiy-madaniy boylklarni o'rganish va asrash kishida o'tmishga, o'tgan avlodlar qoldirgan madaniy merosga hurmat bilan qarashni o'rgatadi. Bunday fazilatlardan uzoq kishi nigilizmga, o'tmish boylklariga eskilik qoldig'i sifatida qarashga moyil bo'ladi. Bo'lar-bo'lmasga o'tmishga tosh otish, o'tmishdan faqat nuqsonlar izlash – madaniyatsizlik belgisi. Madaniyatni beryoqlama yoki tayyor andozalar nuqtai nazaridan baholab bo'lmaydi. U to'g'ri anglashni, keng qamrovli o'lchovdan kelib chiqib, baholashni taqazo etadi. Bu fazilatlar o'z-o'zidan shakllanmaydi. Ularni kishiga madaniyat o'rgatadi.

Jamiyat taraqqiyotining har bir yangi bosqichi oldingi jamiyatning madaniy yutuqlarini zarurat ravishda meros qilib oladi, uni qayta ishlaydi, undan ijodiy foydalanadi, uni yangi yuqori bosqichga ko'taradi. Insoniyat tomonidan yaratilgan eng yaxshi va qimmatli narsalar, moddiy va

ma'naviy boyliklar yangi tarixiy sharoitda o'zlashtiriladi, qayta ishlanadi va rivojlantiriladi. Har bir avlod o'zi uchun maxsus yangi moddiy baza tashkil etmasligi, ilm-fan va madaniyatni yangidan yaratilmasligi, balki o'zidan oldingi avlodlar tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy madaniyatdan meros sifatida foydalaniladi.

Xulosa va takliflar. Avlod-ajdodlarimizdan qolgan ana shu moddiy va ma'naviy meros mustaqillik sharoitida ma'naviy tiklanishimiz uchun asosiy manba bo'lib kelayotganligi, ruxiyatimizni boyitib borayotganligi madaniyat va ma'naviyatning har doim ham uyg'un rivojlanishini tasdiqlovchi yorqin misol bo'la oladi. Ular har doim bir-birlariga ijobiy ta'sir o'tkazib, boyitib kelganlar. Ularning uzviyligi umummilliy ma'naviyatni rivojlantirishga asos bo'lib keladi.

ADABIYOTLAR

1. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. Москва, «Политиздат», 1989.
2. Розин В.М. Культурология. Учебник. Москва, «Форум», 1998.
3. Олимов Ш. Маънавий-ахлоқий тарбия асослари. Т.,2015.
4. *Каримов Б., Зияев Ф.* Маънавият асослари. Ўқув қўлланма. Т. 2013.
5. *Каримов Б., Зияев Ф., Тулаганова С.* Маданиятшунослик. Ўқув-услубий қўлланма. Т.: «Иқтисод-Молия», 2016.